

אתרים יהודיים בפראג

(מצבת המהר"ל מפראג, בית הכנסת אלטנוישול, פראג)

JEWISH MONUMENTS IN PRAGUE

(The Tombstone of Rabbi Judah Loew MaHaRal of Prague, The Altneusehul Synagogue, Prague)

552 ■ 4/1997 ■ ניסן התשנ"ז

אתרים יהודיים בפראג

(1512-1609). ר' ליווא בעל תלמוד, דרשן, איש מוסר הוגה דעות ומתמטיקאי נולד בפוזנן. בשנת 1553 החל בכהונה בת עשרים שנה כרבה של מורביה ומ-1597 ועד יום מותו כיהן כרבה הראשי של פראג. במחצית השנייה של המאה ה-18 הפך המהר"ל לגיבורן של כמה אגדות שבהן נודע כמחולל-נסים וכיצורו של הגולם המפורסם. אגדות אלה פרסמו אותו ברחבי ארץ האפילו על דמותו כהוגה דעות וכדרשן. ואולם מקור המוניטין של ר' ליווא הוא בהישגיו בתחומי החינוך והארגון ובייבול הספרותי הפורה. ספריו "תפארת ישראל", "באר הגולה" ו"נצח ישראל" כוללים דברי הגות יוצאי דופן אודות מקומה של ישראל בין אומות העולם, על טבעה של הלאומיות והייחודיות הלאומית, על בעיית הגלות והבטחת הגאולה. ספרו "נתיבות שלום" איננו רק מסה בתורת המידות, אלא גם תורה פדגוגית שלמה. בניגוד לשיטת הפלפול צידד המהר"ל בהסבר הפשוט של התלמוד כמבאר את המשנה. הוא עודד מחקר מדעי כל עוד לא עמד בסתירה לעיקרי היהדות. על המעטפה מופיע סמלה הרשמי של קהילת יהודי פראג - מגן דוד שבמרכוזו כובע יהודי. סמל זה המוכר מסוף המאה ה-16 הוצג על בניין הציבור של העיר היהודית ועל בית עיריית היהודים שנבנה באותה תקופה והפך לסמל האוטונומיה של הקהילה היהודית. יש הסבורים שהסמל ניתן ליהודי פראג על ידי המלך פרידיננד השלישי שהכיר בתרומת היהודים למאמץ המלחמתי על הגנת פראג מפני הפלישה השבדית ב-1648, לקראת סיום מלחמת שלושים השנה. הסמל שמופיע על המעטפה מצוי בכניסה לבניין בית עיריית היהודים בפראג - ומסביב האותיות תהלק (1795) (מצביעות על תאריך בנייתו מחדש של הבניין אחרי הדליקה הגדולה ב-1754 שבמהלכה עלה באש חלק גדול מהרובע היהודי).

נטליה ברגר,
בית התפוצות

מעצב הבול ג'ימס יאניצ'ק

ג'ימס יאניצ'ק נולד ב-30 במאי 1935, בצ'אטס, אונטריו קנדה. הוא למד בסטודיו לגרפיקה של הפרופסורים פוקל וסילבסקי באקדמיה לאמנויות של פראג, וסיים את לימודיו בשנת 1962. יאניצ'ק מרבה לעבוד כאמן עצמאי, וכמו כן עיצב מספר ספרים. יאניצ'ק נשוי וחי בפראג. לצד תערוכות יחיד בקנדה, שוויצריה, בלגיה, הולנד, ושוודיה השתתף האמן גם בתערוכות קבוצתיות רבות ובביאנלות בין-לאומיות. יאניצ'ק חבר באיגוד האמנים הגרפיים הצ'כי "הולאר", ועומד כעת בראש המחלקה לגרפיקה בפקולטה לאמנויות בברנו.

מעצב הבולים: ג'ימס יאניצ'ק
Stamps Designer: James Janiček

צ'כוסלובקיה היא, כידוע, ישות מדינית חדשה יחסית שנוצרה ב-1918, עם פירוקה של ממלכת אוסטרו-הונגריה והורכבה משלושה חבלי ארץ: בוהמיה ומורביה (צ'כיה), סלובקיה וקרפטו-רוסיה. בעוד קורותיה של בוהמיה ומורביה שלובות זו בזו מן המאה ה-11, השתייכו סלובקיה וקרפטו-רוסיה לממלכת הונגריה במשך אלף שנים ויותר. עם הקמת הרפובליקה הפכה צ'כוסלובקיה למקום מפגש בין שלושה זרמים שונים ביהדות: יהודי בוהמיה ומורביה שניהלו אורח חיים מערב-אירופי ונטו ברובם להתבוללות; יהודי סלובקיה שהיו מפוצלים בין אורתודוקסים לניאולוגים (קונסרבטיבים) ויהודי קרפטו-רוסיה שנטו בסגנון חייהם אחר מזרח אירופה ונמנו בחלקם עם החסידות.

אף כי מספרם הכולל של יהודי צ'כוסלובקיה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היה כ-350,000 נפש (נפוח משנים וחצי אחוזים מכלל האוכלוסייה), הם מלאו תפקיד חשוב בתחומי המסחר והתעשייה ולקחו חלק פעיל בחיי התרבות של המדינה. בין יהודים אלה נמנו סופרים דגולים, מלומדים ומוזיקאים, כמו זיגמונד פרויד, גוסטב מאהלר, פרנץ קפקא ופרנץ ורפל שהותירו את חותמם על התרבות העולמית. היהודים התיישבו בבוהמיה ובמורביה, ככל הנראה, כבר בתקופה הרומית, אך אין בנמצא מסמכים המאמתים סברה זו. רק מסוף המאה ה-10 קיימים מסמכים המצביעים על קיומה של קהילה יהודית בפראג, ומן המאה ה-13 ידוע על קיומן של קהילות יהודיות משגשגות בבוהמיה ובמורביה. עוד בימי הביניים הייתה אינטגרציה תרבותית בין הקהילה היהודית לבין הסביבה הלא-יהודית. כתביהם של מלומדים יהודים רבים שחיו ולמדו בבוהמיה באותה עת מעידים על תרבות יהודית עשירה ותוססת בעלת זיקה עמוקה לאומה בקרבה חיו. קהילות יהודיות בימי הביניים ניהלו חיים עצמאיים: הן דאגו לחינוכם ולרווחתם של בני הקהילה, הנהיגו מסים, יישבו יבוסים על פי ההלכה, טיפלו בחולים, דאגו לקבורת המתים ונבנו בתי כנסת.

האלטנוישול הוא בית הכנסת העתיק ביותר באירופה הקיים כיום. בנייתו הסתיימה ב-1270, והוא נקרא אז בית הכנסת "החדש" או "הגדול". במאה ה-16 לאחר שבגיסו נבנו בתי-כנסת נוספים שונה שמו ל"בית הכנסת הישן-חדש". האלטנוישול הבנוי בסגנון גותי הוא דוגמה ייחודית של בתי כנסת בעלי תבנית מלבנית עם שני עמודי תווך. שני העמודים המרכזיים מחלקים את האולם לשני אגפים שביניהם הבימה. בחלקו העליון של הקיר המזרחי מעל ארון הקודש יש כתובת: דלמאע (ראשי תיבות: של: דע לפני מי אתה עומד, ברכות כח ע"ב) (מופיע בבול). האלטנוישול שהוא בעל עיצוב ארכיטקטוני פשוט וצלול היה יוצא דופן בחיצוניותו המרשימה ביחס לבתי הכנסת באותה תקופה וההסבר לכך נעוץ בכך שבניינו הוקם בל רובע יהודי גדול בלי חשש שפיגע ברגשות הסביבה הנוצרית. במשך מאות שנים היה בית הכנסת מרכז העיר היהודית וברחבה שלפניו התקיים השוק היהודי.

אגדות רבות שזורות באלטנוישול, המכונה גם "על תנאי". האגדה על מקור השם "על תנאי" מספרת שלאחר חורבן בית המקדש נטלו מלאכים אבנים מהירושלמי, נשא אותן לפראג, ועליהן נבנו בית הכנסת. כשנטלו את האבנים אמרו: "ריבון העולמים, אנו נוטלים את אבני הקודש הללו על תנאי: אם יבנה בית המקדש במהרה בימינו, נשיב את האבנים למקומן".

הרגסאנס הביא עמו צמיחה תרבותית וכלכלית ליהודי פראג; הקהילה זכתה למעמד מרכזי בעולם היהודי, והאליטה האינטלקטואלית שלה הקפידה לשמור ולקיים את המסורת מצד אחד, ומצד שני קיימה קשרים הדוקים עם מלומדים ומדענים לא יהודים.

דמותו שלבטלה משכמה ומעלה בחיי התרבות היהודיים היה ר' יהודה ליווא בן בצלאל - המהר"ל (ראשי תיבות של "מורנו הריב רבי ליווא")

JEWISH MONUMENTS IN PRAGUE

The Czechoslovak state, established in 1918 after the dissolution of the Austro-Hungarian Empire, united within its boundaries three different regions: Bohemia and Moravia (the Czech lands), Slovakia and Sub-Carpathian Ruthenia. While the histories of Bohemia and Moravia have been intertwined since the 11th century, Slovakia and Sub-Carpathian Ruthenia had belonged to the Hungarian kingdom for over a thousand years. Czechoslovak Jewry thus consisted of three distinct communities: the Jews of Bohemia and Moravia who led a western-European life-style and tended, by and large, to assimilate; the Jews of Slovakia who were divided into Orthodox and Neologs (conservatives), and the Jews of Sub-Carpathian Ruthenia, marked by an eastern European way of life, and with a proportion of this population belonging to the Hassidic movement. Though Czechoslovakia's Jewish population between the two World Wars numbered about 350,000 (less than two and a half percent of the entire population), the Jews played an important role in the spheres of commerce and industry, and took an active part in the nation's cultural life. Included among them were illustrious writers, scholars and musicians such as Sigmund Freud, Gustav Mahler, Franz Kafka and Franz Werfel, who left their mark on world civilization.

The Jews, had apparently, already settled in Bohemia and Moravia during the Roman period, but no documents exist to substantiate this conjecture. Only from the end of the 10th century are there documents pointing to the existence of a Jewish community in Prague, and there is evidence of the existence of flourishing Jewish communities in Bohemia and Moravia from the 13th century. Already back in medieval times there was cultural integration between the Jewish community and the non-Jewish environment. The works of numerous Jewish scholars who lived and studied in Bohemia at the time, attest to a rich and vibrant Jewish culture, with a deep affinity for the nation in which they lived. Jewish communities in the Middle Ages conducted independent lives: they provided for the education and welfare of the community members, collected taxes, settled disputes according to the Jewish Law, took care of the sick, saw to the burial of the dead and built synagogues. The Altneuschul is the oldest existing synagogue in Europe today. Its construction was completed in 1270, and it was originally called the "New" or "Great" synagogue. In the 16th century, with the erection of other synagogues in the ghetto, it was renamed "The Old-New Synagogue". The Altneuschul, built in the Gothic style, is a unique example of a twin-naved medieval synagogue. The two central pillars divide the hall into two wings with the pulpit located between them. On the upper part of the wall above the Holy Ark runs the inscription: "דַּבְּרֵנוּ" (acronym of the verse: "Know before whom you are standing", B.T. Ber. 28 b) (which appears on the stamp). The Altneuschul, with its simple and pure architectural design, was singular in its imposing appearance as compared to synagogues of the period, the explanation for this being that its edifice was erected in the heart of the Jewish quarter without fear of offending the Christian environment's sensibilities. For hundreds of years, the synagogue was the center of the Jewish town, with the concourse before it serving as the venue for the Jewish market. Numerous legends have been linked to the Altneuschul, also called the "Al Tnai" ("On Condition"). The legend regarding the origin of the name "Al Tnai" tells that following the destruction of the Second Temple, angels took away stones from the ruins and carried them off to Prague, and it was on top of these stones that the synagogue was erected. Taking the stones, the angels cried out: Almighty God, we are taking these holy stones on condition; should the Temple be rebuilt speedily in our time, we will restore the stones to their place."

The Renaissance period saw the economic and cultural burgeoning of Prague's Jewish community, which gained a pre-eminent standing in the Jewish world. The community's intellectual elite took care to preserve and observe tradition on the one hand, while maintaining close ties with non-Jewish scholars and scientists, on the other.

The most pre-eminent figure in Jewish cultural life was Rabbi Judah Loew ben Bezalel (the Maharal, ca. 1512-1609). Rabbi Loew, a great Talmudic authority, expositor, moralist, philosopher and mathematician, was born in Poznan. In 1553 he began a service of 20 years as the rabbi of Moravia, and from 1597 till his death he served as Chief Rabbi of Prague. During the second half of the 18th century the Maharal became the hero of several legends which portrayed him as a miracle worker and as the creator of the famous Golem (automaton). These legends made him famous, but overshadowed his image as a philosopher and expositor. However, Rabbi Loew's renown is based on his achievements in the fields of education and organization and his copious writings. His books, "Tiferet Yisrael", "Be'er ha-Gola" and "Nezah Yisrael" contain extraordinary philosophical thoughts on the place of the People of Israel among the nations of the world, the nature of nationalism and the national uniqueness, the problem of the Exile and the promise of redemption. His book "Netivot Shalom" is not only a thesis on Hassidism, but

חותמת -
אירוע
להופעת
הבול
SPECIAL
CANCELLATION

an entire pedagogic doctrine. Opposed to the method of "pilpul" (dialectics), the Maharal favoured the simple interpretation of the Talmud, as a Mishna commentator. He encouraged scientific research so long as it did not conflict with the tenets of Judaism. The first day cover shows the official emblem of the Jewish community of Prague - a Star of David at the center of which is a Jewish hat. This emblem, known from the end of the 16th century, was displayed on the public buildings of the Jewish quarter and on the Jewish town hall which was built during that period and became a symbol of the autonomy of the Jewish community.

There are those who believe that the emblem was conferred on the Jews of Prague by King Ferdinand III, in recognition of the Jews' contribution to the war effort in the defence of Prague against the Swedish invasion in 1648, toward the end of the Thirty Years War.

The emblem appearing on the first day cover, is found at the entrance of the Jewish town hall building in Prague - and is surrounded by the letters תקחב (1795) indicating the date of its rebuilding following the great conflagration in 1754, in which a great part of the Jewish quarter was destroyed by the fire.

Natalia Berger
Beth Hatéfutsot

STAMP DESIGNER James Janíček

James Janíček was born in Chatham, Ontario, Canada on May 30th, 1935. Having studied at the Graphics Studio of Professor VL. Pukl and with Professor VL. Silovsky at the Prague Academy of Fine Arts, he graduated in 1962.

He has worked mostly as a free-lance artist and printmaker and has also done some book designing.

Mr. Janíček has given one-man shows in Canada, Switzerland, Belgium, Holland and Sweden as well as participating in many group shows and international Biennals.

He is married and lives in Prague. A member of the Czech Graphic Artists' Association "Hollar", Mr. Janíček is currently the Head of the Graphics Department at the Faculty of Fine Arts in Brno.

JEWISH MONUMENTS IN PRAGUE

Issue: April 1997
Designer: James Janíček
Stamp Size: 40 mm x 25.7 mm
Plate nos.: 309, 310
Sheets of 15 stamps, Tabs 5
Printers: Government Printers
Method of printing: Offset

MONUMENTS JUIFS A PRAGUE

Emission: Avril 1997
Dessinateur: James Janíček
Format: 40 mm x 25.7 mm
No. de planches: 309, 310
Feuilles de 15 timbres, Bandelettes: 5
Imprimerie: Presses du Gouvernement
Mode d'impression: Offset

MONUMENTOS JUDIOS EN PRAGA

Emission: Abril de 1997
Dibujante: James Janíček
Tamaño de Sello: 40 mm x 25.7 mm
No. de planchas: 309, 310
Pliegos de 15 sellos, Bandeletas: 5
Imprenta: Imprenta del Estado
Sistema de impresión: Offset

השירות הבולאי - טל' 03-5123933

שדרות ירושלים 12, תל-אביב-יפו 68021

The Israel Philatelic Service - Tel. 972-3-5123933

12 Sderot Yerushalayim, 68021, Tel-Aviv-Yafo